

УДК 336:338.432:637.134

О.В. Шваб

аспірантка*

ННЦ «Інститут аграрної економіки» НААНУ, м. Київ

РОЗВИТОК АКЦІОНЕРНИХ ТОВАРИСТВ МОЛОКОПЕРЕРОБНОЇ ГАЛУЗИ В СУЧАСНИХ УМОВАХ ГОСПОДАРЮВАННЯ

Розглянуто сучасні погляди на поняття сутності категорії «акціонерне товариство». Вивчено вплив діючих умов господарювання на діяльність молокопереробних акціонерних товариств України як складової корпоративного сектору економіки України. Викладено перспективи розвитку акціонерних товариств молокопереробної галузі.

Постановка проблеми

Для досягнення головної мети діяльності – отримання прибутку – підприємства повинні вирішувати базові проблеми (доступ до фінансових ресурсів, залучення кваліфікованої робочої сили, збут продукції та ін.), виходячи з існуючих умов господарювання в даній країні. На сучасному етапі участь держави в економічних процесах є вирішальною, оскільки саме спосіб управління країною обумовлює умови господарювання для національних фірм.

Сучасна українська економіка орієнтована на зростання, але в той же час відбувається помітне ігнорування фундаментальних принципів ринкових відносин, таких як однакові можливості для всіх учасників ринку та обмежене втручання держави в діяльність підприємств. Відносно сучасних українських реалій порівняння різних видів організації господарювання країн набуває особливої актуальності в зв'язку з необхідністю аналізу особливостей національної економічної системи, її перспектив і впровадження досвіду провідних країн світу. Завданням даного дослідження є з'ясування сутності категорії «акціонерне товариство» на основі аналітичного узагальнення напрацювань вітчизняних і зарубіжних дослідників; вивчення впливу діючих умов господарювання на діяльність молокопереробних акціонерних товариств як складової корпоративного сектору економіки України.

Аналіз останніх досліджень

Питання сутності, формування і функціонування корпоративних структур досліджувалися в працях вітчизняних і зарубіжних науковців. До найвідоміших зарубіжних вчених можна віднести А. Сміта, Дж.С. Мілля, К. Маркса, Дж. М. Кейнса, Й. Шумпетера, Дж. Гелбрейта, П. Халла, Д. Соскіна, В. Кондраг'єва, А. Радигіна та ін. Проблематика взаємодії держави і корпоративного сектору знаходить відображення і в працях вітчизняних дослідників, серед яких слід відмітити

© О.В. Шваб

* Науковий керівник – д.е.н., професор М.Я. Дем'яненко

П.Т. Саблука, М.Я. Дем'яненко, В. Суторміну, С.В. Науменкову, В.М. Марченко, Я. Кудрю, Ю.С. Лихачову, Т. Фролову, С. Румянцеву та ін.

Слід зазначити, що загалом всі автори погоджуються з наявністю системних недоліків у функціонуванні корпоративного сектора України. Серед найголовніших науковці відмічають нерозвиненість фондового ринку, невисокий рівень капіталізації корпорацій, неврегульованість корпоративних відносин, недостатній захист міноритаріїв, низький рівень корпоративного менеджменту. Існують також розбіжності у трактуванні самого терміну «акціонерне товариство» через ототожнення його з терміном «корпорація». Розв'язання проблем, що порушують дослідники, сприяють покращенню діяльності корпоративного сектору і формуванню сприятливого інвестиційного клімату в країні.

Об'єкти та методика дослідження

Об'єктом дослідження виступають господарсько-економічні процеси, що відбуваються в корпоративному секторі економіки України. В процесі дослідження використані основні методи економічних досліджень: економіко-статистичний при розробці аналітичних таблиць, абстрактно-логічний при аналізі даних таблиць, формулюванні висновків та висуненні рекомендацій.

Результати досліджень

Обираючи організаційно-правову форму здійснення підприємницької діяльності, суб'єкти господарювання зважають на особливості, переваги і недоліки кожної з них. Під організаційно-правовою формою слід розуміти форму здійснення господарської (зокрема підприємницької) діяльності з відповідною правовою основою, яка визначає характер відносин між засновниками (учасниками), режим майнової відповідальності по зобов'язаннях підприємства (організації, установи), порядок створення, реорганізації, ліквідації, управління, розподілу одержаних прибутків, можливі джерела фінансування діяльності тощо. Українське законодавство виділяє такі форми організації бізнесу: підприємства, господарські товариства, кооперативи, організації (установи, заклади), об'єднання підприємств (юридичних осіб), відокремлені підрозділи без статусу юридичної особи, об'єднання громадян, профспілки, благодійні організації та інші подібні організації, інші організаційно-правові форми [13].

Базовою проблемою для фірми є пошук коштів для початку, а в майбутньому для розвитку своєї діяльності. Порівнюючи різні форми організації бізнесу, можна стверджувати, що корпоративна форма є стандартним методом для вирішення даної проблеми. Корпоративним є підприємство, утворене, як правило, двома або більше засновниками за їх спільним рішенням (договором), діє на основі об'єднання майна та (або) підприємницької чи трудової діяльності засновників (учасників), їх спільного управління справами, на основі корпоративних прав, у тому числі через органи, що ними створюються, участі засновників (учасників) у розподілі доходів та ризиків підприємства [13].

Найпоширенішою формою корпоративного підприємства є акціонерне товариство [8, с. 153]. Закон України «Про акціонерні товариства» визначає акціонерне товариство як господарське товариство, статутний капітал якого поділено на визначену кількість акцій однакової номінальної вартості, корпоративні права за якими посвідчуються акціями [12]. Аналогічне визначення акціонерного товариства знаходимо в статті 152 Цивільного кодексу. У статті 80 Господарського кодексу України вказано, що акціонерним товариством є господарське товариство, яке має статутний фонд, поділений на визначену кількість акцій однакової номінальної вартості, і несе відповідальність за зобов'язаннями тільки майном товариства, а акціонери несуть ризик збитків, пов'язаних із діяльністю товариства, в межах вартості належних їм акцій [4].

В зарубіжній довідковій літературі дається визначення акціонерного товариства (joint stock company) як компанії, акції якої є у спільній власності акціонерів [27]. Окремі науковці [22, с. 1010] вважають акціонерне товариство вищою формою підприємницького об'єднання, де особливо яскраво концентрується підприємницькі корені, в основі яких, не тільки і не стільки особа, але перш за все майно (капітал). На нашу думку, дане твердження є справедливим, оскільки дослідивши розвиток світового капіталізму, можна стверджувати, що поява акціонерних товариств зумовлена об'єктивними причинами, зокрема розвитком продуктивних сил. Світовий досвід переконує, що такі структури забезпечують свій саморозвиток, ефективно здійснюють відтворення і кругообіг виробничого фінансового і торгівельного капіталу, його нагромадження та вкладання в пріоритетні сфери економіки [19, с. 365].

Як показав аналіз літературних джерел, досить часто вчені-дослідники ототожнюють акціонерне товариство з корпорацією. Термін «корпорація» має досить широке використання, але слід сказати, що в наукових працях немає його однозначного визначення. Так, Шикова Л.В. зазначає: «Особливістю терміну «корпорація» є віднесення його до акціонерних товариств, тобто поняття «корпорація» та «акціонерне товариство» можна назвати тотожними або синонімами» [22, с. 1008].

Фролова Т., Римар Т. зазначають, що «власниками корпорації є акціонери, які придбали акції корпорації, але вони не повинні сплачувати борги кредиторам з особистого майна, щоб розрахуватись з ними в разі банкрутства корпорації, тобто власники несуть обмежену відповідальність» [20, с. 41]. Отже, автори ототожнюють акціонерне товариство і корпорацію, оскільки в основу корпорації покладають акціонерний капітал, що не завжди відповідає дійсності.

С. Румянцева вважає, що корпорація — це «акціонерна компанія (товариство), у якій на основі централізації капіталів і заощаджень найманих працівників здійснюється колективне привласнення результатів виробничої діяльності залежно від величини внесених коштів за акції» [15]. О.М. Вакульчик зазначає, що: «корпорація — це акціонерне товариство, створене з метою задоволення потреб

суспільства шляхом виробництва продукції, виконання робіт і надання послуг, діє як юридична особа, і має статутний капітал, що складається з часток декількох власників, які несуть обмежену відповідальність за своїми зобов'язаннями та мають на меті зростання вартості свого капіталу» [2]. Інші дослідники вказують, що процесі еволюції акціонерних підприємств реалізується економічний закон перманентної концентрації капіталу, внаслідок чого утворюються крупні підприємницькі структури – корпорації [18, с. 5].

Слід зазначити, що відмінності у підході до формування правової бази, у підході до форми, методів, принципів закріплення інститутів права формують різні системи права. Так, у країнах континентальної правової системи (Німеччина, Австрія, Франція, Україна, Росія, Молдова та ін.) термін корпорація переважно застосовується як назва різновиду господарських товариств. В країнах англосаксонської правової системи термін «корпорація» виступає як синонім юридичної особи і має більш широке використання. В США корпорації, хоча і не є єдиною формою юридичної особи, включає досить різноманітні організації. Корпорації поділяються на групи: публічні (public), напівпублічні (quasi-public), підприємницькі (business) та непідприємницькі (non-profit) [17, с. 80].

На нашу думку, ототожнення акціонерного товариства і корпорації є не зовсім правильним, оскільки корпорація (з латинської «corporation» – об'єднання), за визначенням Оксфордського словника – це велика компанія або група компаній, яка уповноважена діяти як єдина організація і визначається такою законом [28]. Таким чином корпорація – це об'єднання декількох учасників для досягнення загальної мети. Схоже визначення містить і Господарський кодекс України (ч. 3 ст. 120), який визначає корпорацію як «договірне об'єднання, створене на основі поєднання виробничих, наукових та комерційних інтересів, з делегуванням окремих повноважень централізованого регулювання діяльності кожного з учасників органам управління корпорації» [4].

Дослідивши різні погляди вітчизняних дослідників на трактування поняття «корпорація», найбільш коректним, на нашу думку, є визначення А. Криворака та Т. Баєвої: «корпорація – узагальнююча категорія, яка об'єднує в собі всі організаційно-правові форми господарювання, які мають спільну відмінну ознаку – наявність декількох (або багатьох) власників – фізичних і юридичних осіб» [6, с. 61]. Організаційно-правова форма, в якій існують корпорації, є підставою найбільш поширеної їх класифікації. Законодавство України відносить до корпорацій всі види господарських товариств і об'єднань – акціонерні товариства, товариства з обмеженою відповідальністю, командитні та повні товариства, товариства з додатковою відповідальністю, холдинги, консорціуми, концерни, асоціації. Отже, можемо зробити висновок, що корпорація не завжди є акціонерним товариством і не завжди передбачає в своїй основі акціонерний капітал, і може створюватись в іншій організаційно-правовій

формі. На таке змішування понять звертають увагу і І.О. Гець [3, с. 12], а також В.Н. Парсяк та І.М. Драгомирова [9, с. 70].

Слід зазначити, що на практиці корпорації найчастіше створюються у вигляді акціонерного товариства, оскільки дана організаційно-правова форма є найбільш зручною, зважаючи на свої переваги, у порівнянні з іншими. Зважаючи на вищевикладене, можна узагальнити поняття акціонерного товариства як організаційно-правової форми господарської діяльності, яка передбачає наявність таких характерних ознак: об'єднання капіталів шляхом випуску акцій; акціонерне товариство є юридичною особою; ґрунтується на принципі обмеженої відповідальності учасників згідно розміру їх внесків; передбачає виплату дивідендів акціонерам; має необмежений строк діяльності завдяки вільному обертанню акцій на торговельних майданчиках; управління товариством відокремлене від його власників.

З кінця 20 сторіччя в Україні почала формуватися система приватної і, зокрема, корпоративної власності і на сьогодні процес масової приватизації державної власності є майже завершеним. Даний процес був обумовлений неспроможністю держави в силу різних причин забезпечити ефективне використання отриманих у спадок від Радянського Союзу значних виробничих потужностей. Процеси приватизації проходили в умовах непрозорості, обмеженості доступу до високоліквідних активів, відсутності належного законодавства, нерозвиненості фондового ринку. О. Розенфельд, О. Рудченко відмічають, що приватизаційним процесам в Україні притаманні такі риси, як практична відсутність стратегії реформування відносин власності в цілому та у виробничому секторі економіки зокрема; неврахування міжгалузевих зв'язків в економіці; нерозвиненість інституційних механізмів ринкового регулювання економіки [14, с. 144]. Як зазначає В. Будкін «особливістю російської та української моделей приватизації були її цілеспрямована «відкритість» для вузького кола наближених до влади осіб, а також пряме втручання у розподіл власності всієї вертикалі бюрократичного апарату, що призвело до якогось «феодалного» принципу наділення власністю...» [1, с. 43].

В Україні корпоративний сектор економіки функціонує в умовах великої кількості дестабілізуючих чинників. З міноритарної трансформувались в мажоритарну, через процеси перерозподілу власності кооперативна власність зосередилася в руках обмеженого кола осіб, які, перетворивши колись колективні корпорації в приватні, зберігають на них право одноосібного володіння. Підтвердженням даного факту є дослідження журналу Forbes, які засвідчили, що контроль над виробництвом ВВП України на сьогодні належить 161 сім'ї [7, с. 67].

Основними ознаками сучасного економічного середовища, в якому оперує корпоративний сектор України, є нерівномірність розподілу доходів у суспільстві, повільне зростання економіки, слабкий фондовий ринок,

викривлення вартості активів і капіталу, надмірна бюрократизація державних інститутів, значна доля тіньової економіки (неформальної діяльності), наявність значної корупції і, як правило, розвиток переважно сировинних галузей промисловості.

Так, за оцінками міжнародної організації Transparency International індекс сприйняття корупції в Україні в 2009 році склав 2,2 бали, що відповідає 146 місцю серед 180 досліджуваних країн і є однаковим з такими країнами, як Камерун, Еквадор, Кенія та Зімбабве [23]. Наслідками корупції є уповільнення економічного росту через небажання підприємців впроваджувати інновації і модернізувати виробництво, уповільнення інвестиційної діяльності. Альтернативні витрати зазначених дій з боку підприємців є, мабуть, найбільшою ціною корупції [26].

Надмірна бюрократизація державних інститутів, створення бар'єрів з боку урядовців при отриманні ліцензій і дозволів є головними передумовами для розвитку корупції. По ранжуванню країн за легкістю ведення бізнесу, в якому вища позиція означає, що регуляторний клімат сприяє веденню бізнесу, серед 183 країн Україна займає 142 місце [25]. Такі дії влади змушують бізнес працювати в тіні. Головною ознакою тіньової економіки є наявність в розрахунках неврахованого обігу коштів з метою приховування частки доходів від контролюючих органів [11, с. 40]. Тіньова економіка в Україні є однією з найбільших у світі. Згідно різних оцінок тіньовий сектор економіки складає 40–60 % ВВП.

Через зазначені вище причини і внаслідок специфічності галузі більшість акціонерних підприємств в агропромисловому виробництві на сучасному етапі демонструють фінансову нестабільність, низьку ефективність використання акціонерного та позиченого капіталу, практично не реалізують свій потенціал на фондовому ринку та досить рідко здійснюють повторні емісії акцій з метою залучення додаткових інвестицій. Підприємства молокопереробної галузі не є виключенням.

Як засвідчують дослідження, лише незначна кількість акціонерних товариств молокопереробної галузі розміщують свої акції на фондовому ринку, надаючи перевагу розміщенню серед акціонерів. Так, протягом 2006–2009 рр. акції лише п'яти корпорацій молочної промисловості оберталися на ПФТС [7, с. 67], електронній біржі цінних паперів України, яка охоплює усі найбільші регіони країни та підтримує роботу національної електронної системи торгівлі цінними паперами. Така низька кількість молокопереробних акціонерних товариств на фондовій біржі і переважання внутрішнього розміщення цінних паперів свідчить про недостатньо реалізований потенціал таких підприємств. Зважаючи на всі свої переваги внутрішні ресурси не завжди і не повністю забезпечують розвиток товариства, особливо для впровадження нових проектів, а також значно знижують швидкість росту компанії.

За даними Державного комітету ветеринарної медицини України станом на 1 січня 2010 року було зареєстровано 443 підконтрольних комітету молокопереробних підприємств (табл. 1) [10].

Таблиця 1. Структура розподілу молокопереробних підприємств України за організаційно-правовими формами станом на 01.01.2010 року

Організаційно-правова форма	Кількість	% до загальної кількості
ВАТ	118	26,6
ЗАТ	58	13,1
ТОВ	136	30,7
ПП	111	25,1
ДП	16	3,6
ДДП	4	0,9
Всього	443	100

Джерело: розраховано за даними Державного комітету ветеринарної медицини України.

Як видно з даних таблиці, на початок 2010 р. найбільш питому вагу в структурі молокопереробних підприємств України займають акціонерні товариства – 176 товариств (39,7 %), з них 118 – ВАТ (26,6 %), 58 – ЗАТ (13,1 %). Досить питому вагу займають товариства з обмеженою відповідальністю – 136 (30,7 %) та приватні підприємства – 111 (25,1 %). Переважання акціонерної форми капіталу обумовлено перевагами, які дають його власникам більш широкі можливості для розвитку. Крім здатності залучати значні інвестиційні ресурси, акціонерні товариства мають обмежену відповідальність в разі виплат заборгованості фірми, необмежений строк життя та можливість швидкого продажу акціонером своєї частки акцій новому власнику.

Молокопереробна промисловість за своїм економічним потенціалом прибуткова, експортно-орієнтована, інвестиційно-приваблива сфера виробничо-економічної діяльності завдяки короткому періоду окупності вкладених інвестицій [16]. В умовах світової фінансової і економічної кризи поряд з існуючими стримуючими факторами розвитку молокопереробних підприємств набули актуальності й інші, такі як нестача інвестиційних коштів і низька конкурентоспроможність.

Для ефективного функціонування корпоративного сектору потребують вирішення багатьох нагальних проблем ведення бізнесу – спрощення процедури заснування і ліквідації, отримання ліцензій і патентів, отримання кредитів, спрощення процедури сплати податків, захист прав акціонерів, інвесторів та інші. За даними звіту Світового банку *Doing business 2010* [24], протягом 2009 р. в Україні було прийнято лише один законопроект у цій площині – Закон України «Про акціонерні товариства» від 30.04.2009 р., який дещо змінив корпоративні відносини в Україні, наблизивши їх до європейських стандартів. Законом передбачено посилення захисту прав дрібних акціонерів, поділ акціонерних товариств на публічні і приватні, запроваджена обов'язкова процедура лістингу

публічних товариств, визначено порядок проведення загальних зборів. Для порівняння, в Білорусії було прийнято шість законопроектів, в Польщі чотири, по три в Казахстані і Молдові.

Зважаючи на вищевикладене, можна виділити наступні принципи для перспектив розвитку акціонерних товариств молокопереробної галузі, як частини загального корпоративного сектору, процесу:

- практика поглинань та злиття товариств у холдинги. ЗУ «Про акціонерні товариства» вимагає дотримання акціонерними товариствами відповідного розміру статутного капіталу (1250 мінімальних зарплат), в іншому випадку має бути проведено зменшення статутного капіталу. Якщо вартість чистих активів стає меншою, ніж мінімальний розмір статутного капіталу, встановлений Законом, товариство зобов'язане протягом 10 місяців з дати настання такої невідповідності усунути її або прийняти рішення про ліквідацію. Це не може не вплинути на правовий статус акціонерних товариств, в тому числі на фондовий ринок та інвестиційний клімат у країні;

- невисока вірогідність у близькому майбутньому залучення масштабного зовнішнього фінансування;

- подальша концентрація акціонерного капіталу, не зважаючи на впроваджені ЗУ «Про акціонерні товариства» методи захисту міноритаріїв;

- неактивна участь держави в галузі нормотворення щодо вдосконалення діяльності корпоративного сектору.

Висновки та перспективи подальших досліджень

Таким чином, в існуючих умовах господарювання корпоративний сектор економіки України загалом, і зокрема акціонерні товариства молокопереробної галузі, для реалізації свого реального потенціалу потребує змін. Не можна не погодитись з думкою Баумоля, що одним з найбільш багатобічних способів досягти економічного зростання є втілення реформ за прикладом тих капіталістичних країн, у яких діючі умови господарювання створюють економічні стимули діяльності [26]. Участь держави в організації діяльності корпоративного сектору має зводитись до створення найсприятливіших умов ведення бізнесу, залученню іноземних інвестицій у реальний сектор. Особливо це актуально в умовах неефективного функціонування фондового ринку і обмеженого доступу до інформації про діяльність компаній. Як зазначав В. Кондрать'єв «якби існував розвинутий фондовий ринок і компанії могли точно розраховувати прибутки на основі наявної інформації, то державне втручання не знадобилося би» [5, с. 30].

Перехід українських молокопереробних акціонерних товариств до відкритої моделі організації бізнесу і ефективне розміщення корпоративних цінних паперів на фондовому ринку надасть можливість залучати кошти для впровадження нових проектів, направлених на посилення їх конкурентоздатності, посилити свої позиції на ринку і забезпечити свій розвиток. Перспективним напрямом подальших досліджень є наукове обґрунтування практичних пропозицій щодо

вирішення фінансових проблем акціонерних товариств молокопереробної галузі шляхом вдосконалення фінансових інструментів залучення коштів.

Література

1. Будкін В. Постсоціалістична трансформація власності / В. Будкін // Економіка України. – № 2. – 2007. – С. 39–44.
2. Вакульчик О.М. Корпоративне управління: економіко-аналітичний аспект: монографія / О.М. Вакульчик – Дніпропетровськ: Пороги, 2003. – 257 с.
3. Гесць І. О. Концептуальні підходи щодо визначення категоріального апарату поняття «корпорація»/ І.О. Гесць // Економіка. Фінанси. Право. – 2009. – № 4. – С. 10–13.
4. Господарський кодекс України // [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon.rada.gov.ua/cgi-bin/laws/main.cgi?nreg=436-15>.
5. Кондратьев В. Корпоративный сектор и государство в стратегии глобальной конкурентоспособности / В. Кондратьев // Мировая экономика и международные отношения. – № 3. – 2009. – С. 24–31.
6. Криворак А. Корпорация и корпоративная собственность / А. Криворак, Т. Баева // Економіст. – 2008. – № 9. – С. 58–61 .
7. Марченко В.М. Національні особливості емісійної діяльності корпорацій молочної промисловості України / В.М. Марченко // Формування ринкових відносин в Україні. – 2010. – № 2 (105). – С. 66–71.
8. Осовська Г.В. Економічний словник: наукове видання / Г.В. Осовська, О.О. Юшкевич, Й.С. Завадський. – К.: Кондор, 2007. – 358 с.
9. Парсяк В.Н. Визначення змісту та типологія корпорацій у контексті корпоративних відносин на невиробничу сферу / В.Н. Парсяк, І.М. Драгомирова // Актуальні проблеми економіки. – 2007. – № 11. – С. 69–76.
10. Підконтрольні Державному комітету ветеринарної медицини України переробні підприємства [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://vet.gov.ua/db/cf>.
11. Приходько Т. Проблеми детінізації економіки України / Т. Приходько // Економіст. – 2005. – №7.– С. 39–43.
12. Про акціонерні товариства: закон України № 514-VI від 17.09.2008 // Відомості Верховної Ради України. – 2008. – № 50–51. – С. 384.
13. Про затвердження національних стандартів України, державних класифікаторів України, національних змін до міждержавних стандартів, внесення зміни до наказу Держспоживстандарту України від 31 березня 2004 р. № 59: наказ Державного комітету України з питань технічного регулювання та споживчої політики від 28 травня 2004 року № 97 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://search.ligazakon.ua/l_doc2.nsf/link1/FIN10242.html.

14. Розенфельд О.І. Регулювання приватизації стратегічно важливих підприємств у промисловості України/ О.І. Розенфельд, О.Ю. Рудченко // Формування ринкових відносин в Україні. – 2010. – № 3 (106). – С. 144–146.
15. Румянцева С. Принципи корпоративного управління України / С. Румянцева // Цінні папери України [Електронний ресурс]. – Режим доступу: www.finmarket.info.
16. Слатвінська Л.А. Проблеми інвестиційного розвитку молокопереробної промисловості України/ Л.А. Слатвінська [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://udau.edu.ua/library.php?pid=341>.
17. Современный бизнес: учеб.: в 2 т.; пер. с англ. / Д.Дж. Речмен, М.Х. Мескон, К.Л. Боуви, Дж.В. Тилл. – М.: Республика, 1995. – Т. 1. – 431 с.
18. Управління корпоративними фінансами: навч. посібник / Н.М. Деєвої. – К.: Центр учбової літератури, 2007. – 200с.
19. Фінанси в період реформування агропромислового виробництва / М.Я. Дем'яненко, В.М. Алексійчук, А.Г. Борщ та ін.; за редакцією М.Я. Дем'яненка – К.: ІАЕ УААН, 2002. – 645 с.
20. Фролова Т., Особливості та перспективи корпоратизації підприємств / Т. Фролова, Т. Римар // Економіка України. - 2009. – №6. – С. 39–52.
21. Цивільний кодекс України [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon.rada.gov.ua/cgi-bin/laws/main.cgi?page=1&nreg=435-15>.
22. Шикова Л.В. Поняття та передумови виникнення підприємств корпоративного типу / Л. В. Шикова// Проблемы развития внешнеэкономических связей и привлечения иностранных инвестиций: региональный аспект. – 2010. – ч. 3. – С. 1008–1010.
23. Corruption Perceptions Index 2009 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www.transparency.org/policy_research/surveys_indices/cpi/2009/cpi_2009_table.
24. Doing Business 2010 Ukraine. A copublication of The World Bank and the International Finance Corporation [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.doingbusiness.org/Documents/CountryProfiles/UKR.pdf>.
25. Ease of doing business index [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://data.worldbank.org/indicator/IC.BUS.EASE.XQ>.
26. Good capitalism, bad capitalism, and the economics of growth and prosperity/ William J. Baumol, Robert E. Litan, Carl J. Schramm. – Yale University Press; 1 edition (May 22, 2007). – 336 pages. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www.yalepresswiki.org/gcbc/GCBC_Entire.pdf.
27. Oxford Dictionaries Online [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://oxforddictionaries.com/view/entry/m_en_gb0432050#m_en_gb0432050.

28. Oxford Dictionaries Online [Електронний ресурс]. – Режим доступу:
http://oxforddictionaries.com/view/entry/m_en_gb0181060#m_en_gb0181060.